

SÕNAALGULISE /h/ HÄÄLDUS SAMADEL KÕNELEJATEL AVALIKUS JA ARGISUHTLUSES

Pire Teras

Tartu Ülikool

Ülevaade. Selles artiklis käsitletakse sõnaalgulise /h/ hääldamist. Varem tehtud uurimused on osutanud /h/ häälduse olenemisele suhtlusolukorrast: argisuhtluses jääb /h/ tihti hääldamata, aga teksti lugedes ja avalikus suhtluses juhtub seda pigem harva. Lisaks suhtlusolukorrale on leitud muidki /h/ hääldust mõjutavaid tegureid. Tähelepanu ei ole aga pööratud sellele, kuidas varieerub /h/ hääldus samal kõnelejal eri suhtlusolukorras. Kaheksa keelejuhi häälduse analüüs näitab, et kõik hääldavad /h/-d rohkem avalikus kui argisuhtluses. Peamiseks /h/ hääldamist mõjutavaks teguriks osutus sõna lauserõhulisus: /h/-d hääldatakse oluliselt sagedamini rõhulistes kui rõhututes sõnades. Rõhuliste sõnade puhul oli keelejuhtide vahel oluline erinevus: kaks keelejuhti hääldas /h/-d teistest oluliselt vähem (enim rõhulistes sõnades pärast pausi ja vokaaliga lõppevat sõna ning harva esinevates sõnades), teised hääldasid /h/-d pea alati avalikus suhtluses ning argisuhtluses enim lausungialgulistes ja -lõpulistes sõnades. Rõhututes sõnades hääldas enamik keelejuhte /h/-d oluliselt rohkem avalikus suhtluses ning argisuhtluses hääldasid kõik kõnelejad /h/-d oluliselt rohkem pärast pausi.

Märksõnad: foneetika, sõnaalguline /h/, varieerumine, eesti keel

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2019.10.1.11>

1. Sissejuhatus

Eesti keeles on suur hulk sõnu, mis kirja pildis algavad *h*-ga. /h/ on helitu kõri-suu-hõõrdhäälik, mis on häälduses lühikesena nõrk ja sageli heliline (Eek ja Meister 1999: 542). On üldteada, et suulises suhtluses jääb /h/ sõna alguses sageli hääldamata, nt *hea* [ea:], *hakkan* [ak:kan], *homme* [om:me]. Sõnaalgulise /h/ hääldamise varieerumist ja /h/ hääldamata jätmist märkasid juba 17. sajandil eesti keele grammatikate kirjutajad (vt nt Göseken 1660: 4). Oli ka tähelepanekuid, et /h/ esineb siiski mõne Eesti piirkonna häälduses, nt Räpina (Hupel 1780: 2) või üldisemalt Võru ja Tartu häälduses (Masing 1824: 17), aga ka haritud inimeste häälduses (Masing 1824: 17). 20. sajandil on säilinud sõnaalgulise

/h/-ga murdealadena nimetatud Võru murret, Hiiumaal Pühalepa murrakut, Saaremaal Kihelkonna murrakut ja rannamurdes Kuusalu murrakut, kuid kahest viimasest oli sõnaalguline /h/ sajandi teises pooles hääldusest kadumas (Kask 1972: 98).

Eelmise sajandi algupoolel arutati aktiivselt selle üle, kas sõnaalgulist /h/-d ikka kirjutada ja kui, siis milliste sõnade algusse see kirjutada (vt selle kohta ülevaadet Cui 1999: 22–27). Paul Ariste (1936: 206–207) leidis, et olulisem on arutada hääldamise kui kirjutamise üle ja et ei saa pidada kohustuslikuks sõnaalgulise /h/ hääldamist olukorras, kus suurem osa jätab selle hääldamata ja väiksem osa hääldab seda kas alati või mõnikord. Ta esitas ka vastuväiteid neile, kes olid leidnud, et /h/ hääldamata jätmine on ebakultuurne (on vanu kultuurkeeligi, kus *h* on kadunud), võib põhjustada mittemõistmist (on suhteliselt vähe sõnu, kus see võib juhtuda), ei järgi kirjaipildi järgi hääldamise põhimõtet (nii on see nt ka palatalisatsiooni puhul) ega ole ilus (ilust lähtumine ei ole objektiivne).

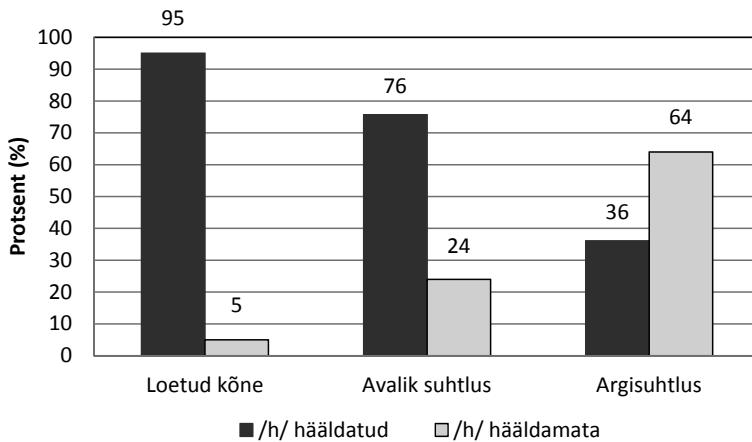
Keelekorraldajad on pidanud *h* kirjutamist sõna alguses siiski jätkuvalt vajalikuks, järgides ortograafia põhimõtetest traditsiooni- ja tähenduspõhimõtet, sest leidub mitmeid sõnapaare, kus /h/-st oleneb sõna tähendust, nt *aru* vs. *haru*, *iiliti* vs. *hiiliti*, *ala* vs. *hala*. See on õigekeelsusteema, millele pööratakse jätkuvalt tähelepanu nii käsi- raamatutes (vt nt EKK 2007: O 12) kui ka põhikooli I astme eesti keele õpetuses (PRÕK 2018). Siiani on nii neid, kes leiavad, et /h/ hääldamine sõna alguses ei ole nõutav (nt Ehala 1998: 16, EKK 2007: O 12), kui ka neid, kes soovivad seda kirjakeeles pigem hääldada (nt Kraut et al. 2000: 25, Hint 2004: 124¹). Kuigi puudub kindel hääldusnõue, tõdeb Karl Pajusalu (1997: 180–181), et arvatavasti nimetaks enamik eestlasi ühe 'madala rahvakeele' tunnuseks just sõnaalgulise *h* hääldamata jätmist ning 'peene' võimalikult kirjutamispäraselt hääldatud eesti keele tunnuseks selle hääldamist.

Asjaolule, et avalikus suhtluses hääldataksegi sõnaalgulist /h/-d järjekindlamalt kui argisuhtluses, osutavad nii varem tehtud akustilise- foneetilised uurimused (Mesipuu 2007 ning Kalvik ja Piits 2015) kui ka sotsiofoneetiline uurimus (Cui 1999). Kaili Cui (1999: 30–33) järgi hääldasid kõnelejad sõnaalgulise /h/ avalikus suhtluses välja kõigil või

1 Hint (2004: 124) mõnab, et kui kõnelejale on sõnaalgulise *h* hääldamine raske, võiks selle üldse hääldamata jätta.

pea kõigil juhtudel, argisuhtluses aga keskmiselt 63% juhtudest (sealjuures oli neid, kelle häälduses oli /h/ osakaal 20%, ning neidki, kes hääldasid /h/ välja pea kõigil juhtudel). Margit Mesipuu (2007: 22, 27, 43) järgi hääldas üks kõneleja avalikus ettekandes /h/-d 90% juhtudest ja kaks kõnelejat argisuhtluses 44% ja 52% juhtudest. Cui (1999: 30) on põhjendanud /h/ hääldamise kõrget osakaalu avalikus suhtluses prestiižsusega (vt prestiiži kohta Paldre 1995), mis haakub Karl Pajusalu ülal esitatud tõdemusega.

Seda, et /h/-d hääldatakse avalikus suhtluses tunduvalt rohkem kui argisuhtluses, kinnitab ka Tartu Ülikooli eesti keele spontaanse kõne foneetilisest korpusest² (EKSKFK) tehtud otsing (17.06.2019), mille tulemused on toodud joonisel 1. Avalikus suhtluses on kõnelejad hääldanud sõnaalgulise /h/ välja 76% juhtudest ehk 901 *h*-algulisest sõnast ja argisuhtluses sellest tunduvalt vähem: 36% juhtudest ehk 5281 *h*-algulisest sõnast. Avalikust suhtlusest veelgi vähem jääb sõnaalguline /h/ hääldamata siis, kui kõneleja loeb teksti ja *h* on silma ees (5% kõigist juhtudest³) (Kalvik ja Piits 2015: 65, vt ka joonis 1).

Joonis 1. Sõnaalgulise /h/ hääldamine loetud kõnes (Kalvik ja Piits 2015: 65), avalikus ja argisuhtluses (EKSKFK).

2 TÜ eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus (EKSKFK):

<https://www.keel.ut.ee/et/foneetikakorpus>.

3 Cui (1999: 30–31) vaatas /h/ hääldust „Aktuaalse kaamera“ diktorigel ja leidis, et nad hääldasid /h/ välja isegi rohkem ehk 98% juhtudest. Ta põhjendas nii kõrget protsenti samuti sellega, et diktorigel on tekst silma ees ning et *h* nägemine soodustab ka selle hääldamist.

Suhtlusolukord paistab vägagi mõjutavat sõnaalgulise /h/ hääldamist või mittehääldamist, kuid on leitud muidki tegureid, mis /h/ hääldamist mõjutavad; argisuhtluses näiteks sotsiaalsed tegurid, nagu kõneleja sugu, vanus, haridus, päritolu. Nii on Cui (1999: 42, 44, 46, 51–52) näidanud, et naised hääldavad /h/-d mõnevõrra rohkem kui mehed, noored ja keskealised kõnelejad mõnevõrra rohkem kui lapsed ja vanad, kesk- ja kõrgharidusega kõnelejad rohkem kui põhiharidusega kõnelejad ja *h*-lise murdetaustaga aladelt pärit kõnelejad rohkem kui *h*-ta murdetaustaga aladelt pärit kõnelejad. Keelelistest teguritest on argisuhtluses osutunud oluliseks näiteks tekstitüüp, isikunime alguses esinemine, sõna lauserõhulisus, esinemissagedus, häälikuline kontekst. Nii hääldatakse sõnaalgulist /h/-d rohkem monoloogilises kui dialoogilises kõnes ja isiku- kui kohanimedes (Cui 1999: 54, 57). Samuti hääldatakse /h/-d rohkem lauserõhulistes sõnades, väikse esinemissagedusega sõnades või vokaaliga lõppeva sõna järel kui lauserõhututes, suurema esinemissagedusega sõnades või konsonandiga lõppeva sõna järel (Cui 1999: 59, 63, 69 ja Mesipuu 2007: 35–36).

Sõnaalgulise *h* kadu või hääldamata jätmine ei iseloomusta ainult eesti keelt. Nii on näiteks *h* kadunud eesti keele sugulaskeelest liivi keelest, esinedes seal vaid võõrsõnades või -nimedes (vt nt Viitso ja Ernštreits 2012). Kuigi romaani keeltes kirjutatakse traditsiooniliselt *h* sõna alguses, jääb see seal hääldamata (Alkire ja Rosen 2010: 33). Germaani keeltes esineb sõnaalgulise *h* hääldamata jätmist näiteks inglise murretes (vt nt Ramish 2010), kuid saksa keeles hääldatakse sõnaalgulist *h*-d üsna järjekindlalt. Frank Zimmerer ja Jürgen Trouvain (2015: 1924) on leidnud, et üksikutel juhtudel võib sõnaalguline *h* jääda hääldamata siiski ka saksa keeles: pärast helilist häälikut jäi see hääldamata 1,3% ja pärast helitut konsonanti 3,7% juhtudest, kuid lausungi alguses ei jäetud seda kunagi hääldamata. Samuti on näidatud, et hollandi spontaanses kõnes jäi /h/ hääldamata sagedates sõnades *hebben* 'olema, omama' ja *het* 'määrav artikkel/see' 68% juhtudest, kusjuures kolmandikul neist juhtudest sulghääliku järel (Schuppler et al. 2011: 106).

Varem eesti keele kohta tehtud uurimustes ei ole pööratud tähelepanu sellele, kuivõrd varieerub /h/ hääldus samal kõnelejal eri suhtlusolukorras. Selle artikli eesmärk ongi asjas selgust tuua. Samuti otsitakse vastust järgmistele küsimustele: millised on sõnaalgulise /h/ hääldusvariandid; millised on keelejuhtide erinevused sõnaalgulise /h/

hääldamisel; kuidas mõjutavad /h/ hääldust keelelised tegurid (sõna lauserõhulisus, sagedus, positsioon ja eelnev kontekst); millised tegurid eraldi või koos mõjutavad /h/ hääldust oluliselt?

2. Materjal ja meetod

Uurimismaterjal koguti Tartu Ülikooli eesti keele spontaanse kõne foneetilisest korpusest (EKSKFK). 2019. a jaanuari seisuga sisaldas korpus helifaile kogumahuga 94 tundi, millest sõna- ja häälikutasandil oli segmenditud 86 tundi. Korpuses on kõnet kokku 134 keelejuhilt. Neist keelejuhtidest on kaheksat salvestatud nii avalikus kui ka argises suhtlusolukorras. Esimese puhul on tegemist monoloogina peetud loengu või ettekandega, mida võib pidada pigem poolspontaanseks kõneks, mis põhineb ettevalmistatud tekstil, kuid enamiku kõnelejate puhul ei ole siiski tegemist teksti lugemisega. Argise suhtlusolukorra puhul on tegemist tuttavate- või sõpradevahelise dialoogilise vestlusega. Keelejuhtidest neli on naised (KJ1, KJ2, KJ3 ja KJ4) vanuses 23–48 aastat (keskmine vanus 36,7 a) ja neli mehed (KJ5, KJ6, KJ7 ja KJ8) vanuses 26–60 aastat (keskmine vanus 41,2 a).

Selle töö uurimismaterjal kogutigi nende kaheksa keelejuhi salvestistest. Kuna korpuse tekstifailides on sõnatasandi märgendamisel lähtutud eesti keele ortograafiast, sai skripti abil leida kõik *h*-algulistena kirjutatud sõnad. Kõigi kirjpildis *h*-alguliste sõnade hääldus täpsustati, kasutades kõneanalüüsi programmi Praat (Boersma ja Weenink 2016). Iga *h*-algulise sõna korral märgiti /h/ hääldusvariant (helitu, heliline või hääldamata), samuti märgiti keelejuht (KJ1–KJ8⁴), sotsiaalsetest teguritest keelejuhi sugu (mees, naine), keelelistest teguritest sõna esinemissagedus⁵ (sage, harv), lauserõhulisus (rõhuline, rõhutu), asukoht lausungis (alguses, sees, lõpus), eelnev kontekst (paus, vokaal, heliline või helitu konsonant).

4 Kuna keelejuhte oli vähe ning praeguse liikuva eluviisi puhul on raske otsustada, milline piirkond on võinud keelejuhi hääldust enim mõjutada, jäeti mudelis sotsiaalsetest teguritest arvesse võtmata keelejuhi päritolupiirkond. Mõnel juhul oleks see määratlus langenud kokku keelejuhiga, sest mõnest piirkonnast on pärit vaid üks keelejuht.

5 Sõna loeti sagedaks, kui see kuulus „Foneetikakorpuse sagedussõnastiku“ 1000 sageda sõna hulka.

Analüüsiti kokku 935 hääldusjuhtu, millest 477 avalikust suhtlusest ja 458 argisuhtlusest. Kuna keelejuhiti oli salvestuste kestus erinev, kogunes ka materjali erinev hulk. Keelejuhtide *h*-alguliste sõnade hääldusjuhtude arvud on toodud tabelis 1.

Tabel 1. *h*-alguliste sõnade arv keelejuhiti avalikus ja argisuhtluses.

Keelejuht	Avalik suhtlus	Argisuhtlus
KJ1	39	44
KJ2	35	30
KJ3	63	49
KJ4	214	148
KJ5	41	74
KJ6	31	14
KJ7	26	76
KJ8	28	23
Kokku	477	458

Statistilisel analüüsil kasutati programmi R (RStudio). Kirjeldavast statistikast kasutati protsentarvutust, analüüsides andmeid nii keelejuhiti kui ka keelejuhtide andmeid koos. Selleks et leida, millised tegurid eraldi või koos mõjutavad oluliselt /h/ hääldust, kasutati klassifitseerimispuu (ingl *conditional inference tree*) meetodit (klassifitseerimispuu moodustamiseks kasutati R-i paketi 'party' rakendatud funktsiooni *ctree*). Sellist meetodit sobib kasutada, kui andmestikus on sageduserinevused suured ja valimid eri suurusega, sest see suudab selliste probleemidega toime tulla (vt nt Ruutma et al. 2016: 102). Klassifitseerimispuu puhul on tegemist regressiooni- ja klassifitseerimismudeliga, mis põhineb rekursiivsel binaarsel ositamisel: algoritm testib, kas mõni sõltumatu muutuja on seotud uuritava muutujaga, ja leiab tugevaima seosega muutuja, tehes selles muutujas binaarse hargnemise ning korrates sellist protsessi järgmiste kahte alamhulka jagatud andmete peal seni, kuni ei ole jäänud ühtki sõltumatut muutujat, mis oleks oluliselt seotud uuritava muutujaga. Algoritmi antud *p*-väärtused näitavad, kui kindel võib olla igas hargnemises. (Levshina 2015: 291–292)

3. Tulemused ja arutelu

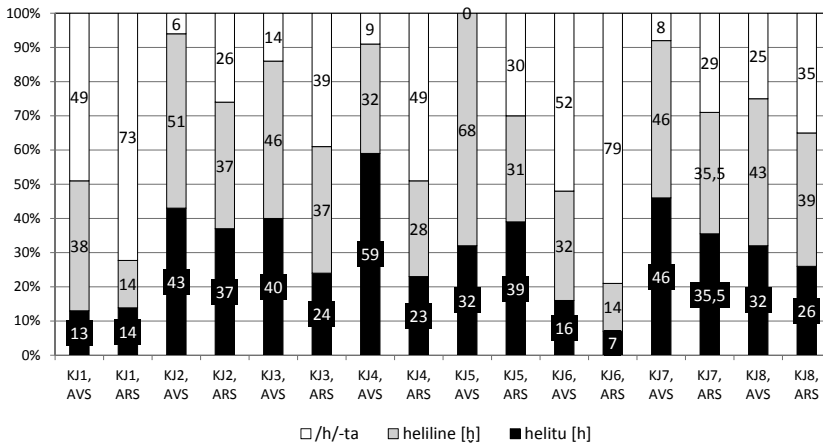
Avalikus suhtluses hääldasid keelejuhid /h/-d keskmiselt 84% juhtudest (44% helituna ja 40% helilisena), nii et /h/ jäi hääldamata 16% juhtudest. Argisuhtluses hääldati /h/-d aga tunduvalt vähem ehk 58% juhtudest (28% helituna ja 30% helilisena) ning /h/ jäi hääldamata 42% juhtudest. Need /h/-ga hääldatud juhtude osakaalud on sarnased varem tehtud uurimuste tulemustega (Cui 1999 ja Mesipuu 2007), kuigi avaliku suhtluses on /h/-ga juhtude osakaal veidi väiksem, kuid samas suurem kui EKSKFK kõigist hääldusjuhtudest arvestades (76%).

See, kas hääldatud /h/ variant oli helitu [h] või heliline [h̥], tulenes sõna esinemiskontekstist: helitu variant esines sagedamini pärast pausi ja helitut konsonanti ning heliline variant pärast vokaali ja helilist konsonanti. Helitu [h]-ga hääldatud juhtude hulka arvati ka kümme-kond juhtu, kus mõni keelejuhtides hääldas vokaali ette kõrisulghääliku. Enamikul neist juhtudest jäi sõna pärast pausi.

Naiskeelejuhtide (KJ1–KJ4) ja meeskeelejuhtide (KJ5–KJ8) häälduse võrdlus näitab, et naiskeelejuhid hääldasid /h/-ga avalikus suhtluses 86% juhtudest ja meeskeelejuhid 80% juhtudest, mis näitab, et naised kontrollivad avalikus suhtluses hääldust rohkem kui mehed. Cui (1999) leidis, et see oli nii ka argisuhtluses, kuid siinsetel keelejuhtidel oli argisuhtluses /h/-ga hääldatud juhte kõigist juhtudest naistel vähem (52%) kui meestel (66%). Samas on meestel avaliku ja argisuhtluse vaheline erinevus väiksem kui naistel.

Joonisel 2 on näidatud sõnaalgulise /h/ hääldusvariantide osakaal kõigil keelejuhtidel avalikus (AVS) ja argisuhtluses (ARS).

Joonisel 2 on näha, et osa keelejuhte hääldab avalikus suhtluses /h/ välja kas kõigil juhtudel (KJ5) või pea kõigil juhtudel (KJ2 94%, KJ7 92%, KJ4 91%). Mõnevõrra väiksem on /h/ hääldamise osakaal keelejuhtidel KJ3 (86%) ja KJ8 (75%). Teistest keelejuhtidest vähem ehk ligikaudu pooltel juhtudel hääldavad /h/-d avalikus suhtluses KJ1 (51%) ja KJ6 (48%).

Joonis 2. Sõnaalgulise /h/ variandid kõigi keelejuhtide häälduses avalikus (AVS) ja argisuhtluses (ARS).

Kuigi keelejuhiti on hääldatud ja hääldamata /h/ osakaal avalikus suhtluses erinev, võib jooniselt 2 märgata, et kõik keelejuhiti on siiski hääldanud /h/-d avalikus suhtluses rohkem kui argisuhtluses. Kolmel keelejuhiti on /h/-ga hääldatud juhtude osakaal argisuhtluseski suhteliselt suur: KJ2 74%, KJ7 71%, KJ5 70%. Kolmel keelejuhiti on see neist mõnevõrra väiksem: KJ8 65%, KJ3 61% ja KJ4 51%. Keelejuhtidel, kel avalikus suhtluses oli /h/ hääldamise osakaal teistest väiksem, on see nii ka argisuhtluses: KJ1 28% ja KJ6 21%.

3.1. Sõna rõhulisuse ja esinemissageduse mõju sõnaalgulise /h/ hääldamisele

Tabelis 2 on keelejuhiti ja kogu valimi kohta toodud nii avalikus kui ka argisuhtluses /h/-ga hääldatud sõnade osakaal sõna lauserõhulisusest ja sagedusest tulenevalt. Võrdluseks on esitatud keskmine /h/-ga hääldatud sõnade osakaal neis suhtlusolukordades. Selle ja kahe järgmise tabeli puhul tuleb arvestada asjaoluga, et keelejuhtidelt kogutud hääldusjuhte oli erineval hulgal (vt tabel 1) ning mõne osakaalu taga võib olla mõni üksik sõna. Andmed on esitatud osakaaludena, mitte absoluutarvudena selleks, et tulemused oleks keelejuhiti paremini võrreldavad.

Tabel 2. /h/-ga hääldatud sõnade osakaal (%) tulevalt sõna lauserõhulisusest ja sagedusest avalikus ja argisuhtluses (KJ – keelejuht).

KJ	Avalik		Argine		Avalik		Argine		Avalik	Argine
	Rõhuline	Rõhutu	Rõhuline	Rõhutu	Hary	Sage	Hary	Sage		
KJ1	72	33	36	12	63	40	40	26	51	27
KJ2	100	78	89	45	96	91	100	68	94	74
KJ3	93	79	75	52	96	78	75	59	86	61
KJ4	95	84	70	21	92	90	75	47	91	51
KJ5	100	100	83	41	100	100	91	55	100	70
KJ6	58	14	27	0	100	41	20	22	48	21
KJ7	95	86	82	50	91	100	90	64	92	71
KJ8	83	40	88	14	71	76	100	60	75	65
Kõik	91	73	72	34	90	80	80	51	84	58

Pea kõigil keelejuhtidel on nii avalikus kui ka argisuhtluses /h/-ga hääldatud sõnade osakaal rõhulistes sõnades tunduvalt suurem kui rõhututes sõnades (vt tabel 2): avaliku suhtluse rõhulistes sõnades on see 58–100% ja rõhututes sõnades 14–86% (v.a KJ5), argisuhtluses vastavalt 27–88% ja 0–52%. KJ5 hääldas avalikus suhtlusolukorras *h*-ga kõik sõnad nende rõhulisusest või ka järgnevalt analüüsitavatest muudest teguritest olenemata. Keelejuhtidel KJ2, KJ3, KJ4, KJ7, KJ8, kelle häälduses on /h/-ga hääldatud sõnade osakaal avalikus suhtluses 75–94%, on see veel suurem, kui tegemist on rõhulise sõnaga: 83–100%.

Argisuhtluses teistest rohkem /h/-d hääldanud keelejuhtidel KJ2, KJ5 ja KJ7 suurendab sõna rõhulisus veelgi /h/-ga hääldatud sõnade osakaalu, nii et see on 82–89% (kõigist juhtudest 70%–74%). Keelejuhtidel KJ3, KJ4, KJ8, kes hääldasid argisuhtluses /h/-d eelmistest vähem (kõigist juhtudest 51–65%), on rõhulistes sõnades samuti /h/-ga hääldatud sõnade osakaal suhteliselt suur: 70–88%.

Sõna rõhulisus suurendab /h/ hääldamise osakaalu ka keelejuhtidel KJ1 ja KJ6, kes hääldasid /h/-d teiste keelejuhtidega võrreldes vähem nii avalikus kui ka argisuhtluses. KJ1 puhul on /h/-ga hääldatud juhtude osakaal avalikus suhtluses 51% ja argisuhtluses 27%, kuid rõhulistes sõnades on see vastavalt 72% ja 36%. Sama tendentsi võib märgata KJ6 häälduses, kus /h/-ga hääldatud juhte on suhtlusolukorrast tulenevalt 48% ja 21%, kuid suhtlusolukorrast ja sõna rõhulisustest tulenevalt 58% ja 27%.

Erinevalt sõna rõhulisusest paistab sõna esinemissagedus suurendavat /h/-ga hääldatud juhtude osakaalu rohkem argi- kui avalikus suhtluses (vt tabel 2): argisuhtluse väiksema esinemissagedusega sõnades on see 40–100% (v.a KJ6, kel erinevus puudub) ja suurema esinemissagedusega sõnades 26–68%. Keelejuhtidel KJ2, KJ5, KJ7, kellel ongi argisuhtluses suhteliselt suur /h/-ga hääldatud sõnade osakaal (70–74%), on see veel suurem harva esinevates sõnades: 90–100%. Neist mõnevõrra väiksema /h/-ga hääldatud juhtude osakaaluga keelejuhtidel KJ3, KJ4 ja KJ8 (kõigist juhtudest 51–65%), suurendab samuti sõna väiksem esinemissagedus /h/-ga hääldatud juhtude osakaalu: 75–100%. Sama tendentsi on märgata KJ1 puhul: kõigist juhtudest /h/-ga hääldatud sõnu 27%, väikse esinemissagedusega sõnadest aga 40%.

Avalikus suhtlusolukorras on osa keelejuhte sellised, kelle häälduses on väiksema esinemissagedusega sõnade hulgas rohkem /h/-ga hääldatud juhte kui suurema esinemissagedusega sõnade hulgas: KJ1 63% vs. 40%, KJ3 96% vs. 78% ja KJ6 100% vs. 41% (vt tabel 2). Muudel keelejuhtidel ei paista aga avalikus suhtluses sõna esinemissagedus /h/ hääldamist mõjutavat.

Varasemadki uurimused (Cui 1999 ja Mesipuu 2007) on näidanud sõna rõhulisuse mõju /h/ hääldamisele, mida võibki oodata, sest rõhulised sõnad on hääldatud täpsemalt, millele viitab nt ka nende pikem kogukestus võrreldes rõhutute sõnadega (vt nt Mihkla ja Sakhai 2017: 166). Lühike /h/ võib kaduda eelkõige argisuhtluses ka sõna seest vokaalide vahelt ning rõhututes sõnades toimub /h/ kadu tunduvalt rohkem kui rõhulistes (vastavalt 34% ja 15% kõigist juhtudest, Teras 2018: 885). Varem on toodud välja ka sõna esinemissageduse mõju (nii Cui 1999 kui ka Mesipuu 2007). Kuna avalikus suhtluses on /h/ hääldamine järjekindlam, võibki seal oodata /h/ hääldamata jätmist eelkõige suure esinemissagedusega sõnades. Samas ei leidnud näiteks Kalvik ja Piits (2015: 67), et sõna esinemissagedus oleks mõjutanud /h/ hääldamist lugemisel, sest üksikutel juhtudel, kui /h/ hääldamata jäeti, võis see toimuda nii suure kui ka väikse esinemissagedusega sõna alguses. Küll näitas /h/ kestuste analüüs lühemat kestust suure esinemissagedusega sõnades (Kalvik ja Piits 2015: 66), mis näitab neis suuremat redutseerumist, mis omakorda võib viia /h/ kaoni.

3.2. Sõna lausungiasukoha ja eelneva konteksti mõju sõnaalgulise /h/ hääldamisele

Tabelis 3 on keelejuhiti ja kogu valimi kohta toodud avalikus ja argisuhtluses /h/-ga hääldatud sõnade osakaal protsentides tulenevalt sõna asukohast lausungis. Võrdluseks on toodud keskmine /h/-ga hääldatud sõnade osakaal neis suhtlusolukordades.

Tabel 3. /h/-ga hääldatud sõnade osakaal (%) tulevalt sõna asukohast lausungis avalikus ja argisuhtluses (KJ – keelejuht).

KJ	Avalik			Argine			Avalik	Argine
	Alguses	Sees	Lõpus	Alguses	Sees	Lõpus		
KJ1	80	39	100	83	19	17	51	27
KJ2	100	90	100	100	58	100	94	74
KJ3	100	79	100	100	50	83	86	61
KJ4	96	88	82	61	48	88	91	51
KJ5	100	100	100	84	64	80	100	70
KJ6	86	40	25	50	20	0	48	21
KJ7	100	89	100	88	61	75	92	71
KJ8	100	74	0	100	62	67	75	65
Kõik	95	78	85	82	50	70	84	58

Sõna asukohast lausungis paistab nii avalikus kui ka argisuhtluses enim suurendavat /h/-ga hääldatud sõnade osakaalu lausungialgulisus ja mõne keelejuhi puhul ka lausungilõpulisus, nii et enim on /h/-ta hääldatud juhte lausungi sees. Kui kõigist hääldusjuhtudest on /h/-ga hääldatud sõnade osakaal avalikus suhtluses 48–100% ja argisuhtluses 21–74%, siis lausungialguliste sõnade puhul on see vastavalt 80–100% ja 50–100%. Avalikus suhtluses on KJ1, KJ2, KJ3, KJ5, KJ7 hääldanud /h/-ga ka kõik lausungilõpulisel sõnad. Argisuhtluses on enamikul keelejuhtidel lausungialguliste ja -lõpulisel sõnade hulgas /h/-ga hääldatud juhtude osakaal suurem kui lausungikesksetel sõnade hulgas, kusjuures enamikul on /h/-ga hääldatud sõnade osakaal suurem lausungi alguses. Keelejuhtidel KJ1 ja KJ6 on rohkem /h/-ga hääldatud juhte lausungi alguses kui muudes asukohtades.

Tabelis 4 on keelejuhti ja kogu valimi kohta näidatud avalikus ja argisuhtluses /h/-ga hääldatud sõnade osakaal protsentides tulenevalt sõnale eelnevast kontekstist, milleks on kas paus, vokaal, heliline või helitu konsonant. Pausi järel olevad sõnad on ühtlasi ka lausungialgulised (vrd tabel 3), millest osa ei tule aga ette pärast pausi, vaid alustavad uut lausungit ilma pausita. Võrdluseks on toodud keskmine /h/-ga hääldatud sõnade osakaal neis suhtlusolukordades.

Tabel 4. /h/-ga hääldatud sõnade osakaal (%) tulevalt sõnale eelnevast kontekstist avalikus ja argisuhtluses (KJ – keelejuht, C – konsonant).

KJ	Avalik				Argine				Avalik	Argine
	Paus	Vokaal	Heliine C	Helitu C	Paus	Vokaal	Heliine C	Helitu C		
KJ1	83	59	25	14	83	22	18	11	51	27
KJ2	100	86	100	100	100	75	33	100	94	74
KJ3	100	90	75	80	100	59	40	50	86	61
KJ4	95	96	75	80	55	59	37	40	91	51
KJ5	100	100	100	100	88	83	50	41	100	70
KJ6	80	53	14	50	50	29	0	0	48	21
KJ7	100	82	100	100	93	69	36	80	92	71
KJ8	100	67	100	70	100	75	0	56	75	65
Kõik	95	85	70	78	84	62	34	47	84	58

Vaadates *h*-algulisele sõnale eelnevat konteksti selgub, et avalikus suhtluses on keelejuhid hääldanud sõna /h/-ga pärast pausi 80–100% juhtudest, pärast vokaali 53–96% juhtudest, pärast helilist või helitut konsonanti 14–100% ja (v.a KJ5, kes hääldas kõik sõnad /h/-ga), argisuhtluses aga pärast pausi 50–100%, pärast vokaali 22–83%, pärast helilist konsonanti 0–50% ning pärast helitut konsonanti 0–100%. Need vahemikud osutavad, et eelnev kontekst mõjutab /h/ hääldamist eri keelejuhtidel erinevalt.

Avalikus suhtluses suureneb /h/-ga hääldatud sõnade osakaal võrreldes selle osakaaluga kõigist juhtudest pärast pausi kõigil keelejuhtidel, pärast vokaali mõnevõrra mõnel keelejuhil (KJ1, KJ3, KJ4, KJ6) nagu ka pärast konsonanti (KJ2, KJ7) või ainult helilist konsonanti (KJ8).

Argisuhtluses on märgata samuti eelneva konteksti mõnevõrra erinevat mõju keelejuhtide hääldusele. Sealgi suureneb pea kõigil keelejuhtidel /h/-ga hääldatud juhtude osakaal pausi järel, kus see on 50–100% (vrd kõigist juhtudest 21–74%). Lisaks on enamikul keelejuhtidel /h/-ga hääldatud sõnade osakaal suurem pärast vokaali kui pärast konsonanti, mõnel (KJ2, KJ7) aga pärast vokaali ja helitut konsonanti kui pärast helilist konsonanti.

Varem eesti keele kohta tehtud uurimustes ei ole pööratud tähelepanu sõna asukohale lausungis ning kontekstist ei ole pööratud tähelepanu pausile kui eelnevale kontekstile. Siinne uurimus näitab, et /h/-ga hääldatud sõnade osakaal on suurim nii üldiselt lausungi alguses kui ka pärast pausi. Selle asukoha tugevat mõju /h/ hääldamisele näitas ka saksa keele kohta tehtud uurimus, mille järgi *h* võis küll üksikutel juhtudel jääda hääldamata, kuid mitte kunagi lausungi alguses (Zimmerer ja Trouvain 2015). Vokaalidevahelisegi lühikese /h/ kadu toimub suhteliselt vähem lausungialgulistes ja -lõpulistes kui lausungisisestes sõnades (Teras 2018: 885). Sõnaalgulise /h/ muude kontekstide puhul on osutatud, et /h/-d on hääldatud rohkem vokaali kui konsonandi järel (Cui 1999 ja Mesipuu 2007), kuid näiteks saksa keeles jäi /h/ hääldamata rohkem helitu konsonandi kui helilise hääliku järel (Zimmerer ja Trouvain 2015) ning hollandi keeles sulghääliku järel (Schuppler et al. 2011). Siinsete keelejuhtide puhul ei tulnud aga peale pausi muud konteksti, mis oleks /h/-ga hääldamist kõigil sarnaselt mõjutanud, kuid argisuhtluses paistab kõigil selleks olevad vokaaliga lõppev sõna, mille järel

oli enamikul /h/-ga hääldatud juhte rohkem kui nt helilise konsonandi järel.

3.3. /h/ hääldusvariantide klassifitseerimispuu

Joonisel 3 on toodud /h/ hääldusvariantide kohta moodustatud klassifitseerimispuu, kust on näha, millised on /h/ hääldust mõjutavad olulisemad tegurid ja kuidas need esile tulid.

Klassifitseerimispuu esimene hargnemine näitab, et kõige tugevamalt ja kindlamalt on /h/ häälduse varieerumine seotud sõna rõhulisusega (1. sõlm⁶). Rõhute sõnade puhul tuleb esile tugev seos suhtlusolukorraga (2. sõlm) ning seal omakorda avalikus suhtluses seos keelejuhiga (3. sõlm): keelejuhid KJ1 ja KJ6 on hääldanud avaliku suhtluse rõhutud sõnad enamasti /h/-ta, ülejäänud keelejuhid aga enamasti /h/-ga (sõlmed 4 ja 5); argisuhtluses on aga oluline seos eelneva kontekstiga (6. sõlm): pärast pausi olevad rõhutud sõnad on hääldatud enamasti /h/-ga, muudes kontekstides aga enamasti /h/-ta (sõlmed 7 ja 8).

Rõhuliste sõnade korral ilmneb kindlaim seos keelejuhiga (9. sõlm): KJ1 ja KJ6 häälduses on oluliselt vähem /h/-ga hääldatud rõhulisi sõnu kui teistel keelejuhtidel. Viimaste puhul tuleb esile tugev seos suhtlusolukorraga (10. sõlm): avalikus suhtluses on nad *h*-algulised rõhulised sõnad hääldanud ülekaalukalt /h/-ga (11. sõlm), argisuhtluses on aga näha lisaks seos positsiooniga (12. sõlm): lausungi alguses ja lõpus on /h/-ga hääldusvariante oluliselt rohkem kui lausungi sees (sõlmed 13 ja 14). KJ1 ja KJ6 rõhuliste sõnade puhul ilmneb seos eelneva kontekstiga (15. sõlm): /h/-ga hääldatud juhte on oluliselt rohkem pärast pausi ja vokaali (sõlm 19), pärast konsonanti on aga lisaseos sõnasagedusega (16. sõlm): seal on küll vähem hääldusjuhte, kuid need näitavad, et väiksema esinemissagedusega sõnade hulgas on /h/-ga hääldatud juhtude osakaal suurem, sagedad sõnad on aga hääldatud enamasti /h/-ta (sõlm 17 ja 18).

6 Inglise *node* näitab puul sõlme ehk tippu, kust hargnemine algab või kust see jätkub või kus see peatub.

Selleks et leida, kas puu esitab andmeid hästi, koostati risttabel (vt tabel 5) prognoositud tõenäosustest ja tegelikest tulemustest (vt selle kohta Levshina 2015: 297).

Tabel 5. /h/-ga ja /h/-ga hääldatud juhtude prognoositud tõenäosused ja tegelikud tulemused.

	/h/-ga	/h/-ta
/h/-ga	609	118
/h/-ta	57	151

Tabel 5 näitab, et mudel prognoosib õigesti 760 juhtu ehk 81% kõigist 935 juhust, mis on rohkem kui juhuslik 50%.

5. Kokkuvõte

Kõik kaheksa keelejuhti hääldasid sõnaalgulist /h/-d rohkem avalikus kui argisuhtluses, aga /h/-ga hääldatud sõnade osakaal varieerus keelejuhiti. Kui /h/ hääldati, siis oli see kas helitu [h] või heliline [h] (avalikus suhtluses vastavalt 44% ja 40% ning argisuhtluses 28% ja 30% kõigist hääldusjuhtudest). Nende variantide tekkimist soodustas loomulik häälikukontekst: helitu variant esines pärast pausi ja helitult häälikut ning heliline variant pärast helilist häälikut. /h/ jäi ametlikus ja argisuhtluses hääldamata vastavalt 16% ja 42% kõigist juhtudest.

Keelejuhtide hulgas oli neid, kellel oli /h/-ga hääldatud juhte avalikus suhtluses 100% (KJ5) või üle 90% (KJ2, KJ7) ning kellel oli neid argisuhtluseski suhteliselt palju ehk 70% või veidi rohkem kõigist juhtudest (KJ2, KJ5, KJ7). Neist mõnevõrra vähem oli nii avalikus kui ka argisuhtluses /h/-ga hääldusjuhte keelejuhtidel KJ3 ja KJ8 (vastavalt 86% ja 75% ning 61% ja 65%). Keelejuhil KJ4 oli suurem erinevus avaliku ja argisuhtluse vahel: esimeses oli /h/-ga hääldatud juhte üle 90%, kuid viimases 51% juhtudest. Keelejuhtidel KJ1 ja KJ6 oli nii avalikus kui ka argisuhtluses /h/-ga hääldatud juhtude osakaal teistest tunduvalt väiksem (vastavalt 48–51% ja 21–27%). Need tulemused kinnitavad nii varasemaid tulemusi *h*-alguliste sõnade hääldamise kohta kui viitavad ka sellele, et selle uurimuse keelejuhiti on üsna teadlikud sõnaalgulise /h/ hääldamise kuulumisest ametlikku suhtlusolukorda.

Keelelistest teguritest tuli mõlemas suhtlusolukorras kõigi keelejuhtide häälduses järjekindlamalt esile sõna rõhulisuse mõju: /h/-ga hääldatud juhtude osakaal oli rõhuliste sõnade hulgas keskmisest suurem ning samuti tunduvalt suurem kui rõhutute sõnade hulgas. Samuti hääldasid keelejuhid (v.a KJ6) argisuhtluses /h/ sõna algusse keskmisest rohkem juhul, kui see jäi väiksema esinemissagedusega sõna algusse, kuid avalikus suhtluses sõna väiksem esinemissagedus kõigil keelejuhtidel /h/-ga hääldatud juhtude osakaalu ei suurendanud (nt KJ4, KJ7, KJ8).

Muudest teguritest oli järjekindlam sõna lausungialgulisuse mõju: lausungialgulistes sõnades hääldasid kõik keelejuhid /h/-d rohkem kui keskmiselt nii avalikus kui ka argisuhtluses. Samuti võis keelejuhiti suurendada /h/-ga hääldatud juhtude osakaalu sõna lausungilõpulisus (nt avalikus suhtluses KJ1, argisuhtluses KJ4, KJ5, mõlemas suhtlusolukorras KJ2, KJ3, KJ7). Lausungialgulisusega on seotud *h*-algulise sõna esinemine ka pärast pausi ning sealgi hääldasid kõik keelejuhid /h/-d keskmisest rohkem nii avalikus kui ka argisuhtluses. Samuti oli mitmel keelejuhil /h/-ga hääldatud juhtude osakaal keskmisest suurem vokaaliga lõppeva sõna järel (KJ1, KJ3 avalikus suhtluses, KJ5, KJ8 argisuhtluses, KJ4, KJ6 mõlemas suhtlusolukorras). Keelejuhtidel KJ2 ja KJ7 oli aga /h/-ga hääldatud juhtude osakaal keskmisest suurem avalikus suhtluses pärast konsonandiga lõppevat sõna ja argisuhtluses pärast helitu konsonandiga lõppevat sõna.

Eri tegurite eraldi ja ühise mõju puhul tuli esile tugevaim ja kindlaim seos sõna lauserõhulisusega. Rõhulistes sõnades ilmses aga erinevus keelejuhtide vahel. Enamiku keelejuhtide puhul tuli esile oluline seos suhtlusolukorraga: avalikus suhtluses hääldati /h/ enamasti välja, argisuhtluses suurendas /h/-ga hääldatud juhtude osakaalu sõna asukoht lausungi alguses või lõpus. Keelejuhtide KJ1 ja KJ6 puhul oli aga rõhuliste sõnade hääldamisel seos eelneva konteksti ja sõna sagedusega: /h/-ga hääldatud juhte oli rohkem pärast pausi ja vokaali ning pärast konsonanti väikse esinemissagedusega sõnades. Rõhutute /h/-alguliste sõnade hääldamisel oli tugev seos suhtlusolukorraga. Avalikus suhtluses ilmnes sealjuures lisaseos keelejuhiga: enamik keelejuhte hääldas /h/-d enamikul juhtudel, keelejuhid KJ1 ja KJ6 hääldasid aga /h/-d seal teistest oluliselt vähem. Argisuhtluses tuli aga esile seos eelneva kontekstiga: /h/ osakaal oli rõhutute sõnade puhul suurem pärast pausi kui muudes kontekstides.

Tänuavaldus

Uurimistöö on valminud riikliku programmi „Eesti keeletehnoloogia: Baastehnoloogiad ja -ressursid“ projekti EKTB3 „Eesti keele spontaanse kõne foneetilise korpuse arendused III“ toel.

Aadress:

Pire Teras
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51005 Tartu, Eesti
E-mail: pire.teras@ut.ee

Kirjandus

- Alkire, Ti ja Carol Rosen (2010) *Romance languages: a historical introduction*. Cambridge University Press.
- Ariste, Paul (1936) „Eesti praegune ühiskeelee hääldus“. *Eesti Kirjandus* 5, 201–210.
- Boersma, Paul ja David Weenink (2016) *Praat: doing phonetics by computer*. [Computer program]. Version 6.0.14. Kättesaadav aadressil <<http://www.praat.org/>>. Alla laetud 11.02.2016.
- Cui, Kaili (1999) *Sõnaalguline h eesti keeles*. Bakalaureusetöö käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool. Eesti ja üldkeeleteaduse instituut.
- Eek, Arvo ja Einar Meister (1999) „Estonian speech in the BABEL multilanguage database: phonetic-phonological problems revealed in the text corpus“. Rmt-s Osamu Fujimura, Brian D. Joseph ja Bohumil Palek, toim. *Proceedings of the Fourth Linguistics and Phonetics Conference (LP'98)* 2, 529–546. Prague: The Karolinum Press.
- Ehala, Martin (1998) *Eesti kirjakeel. Gümnaasiumi õigekeelsusõpik*. Kännimees.
- EKK 2007 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross (2007) *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: EKI.
- EKSKFK = *Tartu Ülikooli eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus*, 2019. Kättesaadav aadressil <<https://www.keel.ut.ee/et/foneetikakorpus>>. Vaadatud 03.07.2019.
- Foneetikakorpus eagedussõnastik*, 2019. Kättesaadav aadressil <<http://datadoi.ut.ee/handle/33/93>>. Vaadatud 03.07.2019.
- Göseken, Heinrich (1660) *Manuductio ad Linguam Oesthonicam. Anführung zur Öhstnischen Sprache, Bestehend nicht alleine in etlichen praeceptis und observationibus, Sondern auch In Verdolmetschung vieler Teutschen Wörter*. Reval: Adolph Simon.

- Hint, Mati (2004) *Eesti keele foneetika ja morfoloogia*. Süvaõpik. 5., ümbertöötatud tr. Tallinn: Avita.
- Hupel, August Wilhelm (1780) *Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörrtschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch*. Riga, Leipzig: J. F. Hartknoch.
- Kalvik, Mari-Liis ja Liisi Piits (2015) „Lugemiseksperiment fonoloogilise varieerumise uurimiseks“. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri* 6, 3, 97–122.
- Kask, Arnold (1972) *Eesti keele ajalooline grammatika 1. Häälikulugu*. Teine trükk. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder.
- Kraut, Einar, Ene Liivaste ja Aili Tarvo (2000) *Eesti õigekeel. Gümnaasiumi õigekeelsusõpik*. Koolibri.
- Levshina, Natalia (2015) *How to do linguistics with R: data exploration and statistical analysis*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Masing, Otto Wilhelm (1824) *Beitrag zur Ehstnischen Orthographie*. Dorpat: J. C. Schünmann.
- Mesipuu, Margit (2007) *Sõnaalguline* h. Magistritöö käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool. Eesti ja üldkeeleteaduse instituut.
- Mihkla, Meelis ja Heete Sahkai (2017) „Lauserõhu akustilised korrelaadid eesti keeles“. *Mäetagused* 68, 161–176.
- Pajusalu, Karl (1997) „Keskse perifeeria mõjust eesti keele tekkeloos“. *Pühendusteos Huno Rätsepale 28.12.1997*, 167–183. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised, 7.) Tartu.
- Paldre, Leho (1995) „Keel ja prestiiž“. *Keel ja Kirjandus* 6, 373–384.
- PRÖK 2018 = *Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 1. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“*. Riigi Teataja, 2018. Kättesaadav aadressil <<https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018008>>. Vaadatud 03.07.2018.
- Ramisch, Heinrich (2010) „Analysing linguistic atlas data: the (socio-) linguistic context of h dropping“. *Dialectologia*. Special issue 1, 175–184.
- RStudio: Integrated development environment for R*. [Computer software]. Boston, MA. Version 3.4.0. Kättesaadav aadressil <<http://www.rstudio.org/>>. Alla laetud 21.04.2017.
- Ruutma, Mirjam, Aki-Juhani Kyröläinen, Maarja-Liisa Pilvik ja Kristel Uiboaed (2016) „Ambipositsioonide morfosüntaktilise varieerumise kirjeldusi kvantitatiivsete profiilide abil“. *Keel ja Kirjandus* 2, 92–113.
- Schuppler, Barbara, Mirjam Ernestus, Odette Scharenborg ja Lou Boves (2011) „Acoustic reduction in conversational Dutch: a quantitative analysis based on automatically generated segmental transcriptions“. *Journal of Phonetics* 39, 1, 96–109.
- Zimmerer, Frank ja Jürgen Trouvain (2015) „Production of /h/ in German: French vs. German speakers“. *Proceedings of Interspeech 2015*, 1922–1926.
- Teras, Pire (2018) „The phonetic variation of short intervocalic /h/ in Estonian“. *Proceedings of the 9th international conference on Speech Prosody*, 883–887.
- Viitso, Tiit-Rein ja Valts Ernštreits (2012) *Līvõkīel-estīkīel-leļkīel sōnārōntōz* (= Liivi-eesti-läti sõnaraamat = Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca). Ellen Niit, Karl Pajusalu ja Gunta Kļava, toim. Riga, Tartu: Latviešu valodas aģentūra, Tartu Ülikool.

Abstract. Pire Teras: Pronunciation of word-initial /h/ by same speakers in formal and informal speech. In the present paper, the pronunciation of word-initial /h/ is considered. Previous research has pointed to the influence of the communicative situation: in informal speech /h/ is frequently dropped, but while reading texts and in formal speech this rarely happens. In addition, other factors influencing the pronunciation of /h/ have been found. However, no attention has been paid to how the same speaker pronounces the word-initial /h/ in different communicative situations. This analysis of the pronunciation of eight speakers shows that all of them retained /h/ more often in formal than in informal speech. The main factor influencing the pronunciation of /h/ is accentuation: /h/ is pronounced significantly more often in accented than in deaccented words. In the case of accented words, differences between speakers were found: two speakers dropped /h/ significantly more often (/h/ was more often retained after a pause, after a vowel-final word and in not frequent words), others pronounced it almost always in formal speech and in informal speech they used it more often in utterance initial and final words. In deaccented words, /h/ was significantly more often pronounced in formal speech (except for two speakers) and in informal speech after a pause.

Keywords: phonetics, word-initial /h/, variation, Estonian